

УДК 631.11:634.4

КОНЦЕНТРАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СВИНАРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

С. Яців, к. е. н., доцент

Львівський національний аграрний університет

© С. Яців, 2016

Яців С. Концентрація виробництва як чинник розвитку свинарства в сільськогосподарських підприємствах

Досліджуються особливості розвитку свинарства в сільськогосподарських підприємствах залежно від розмірів свиноферм. Показана пряма залежність між показниками концентрації поголів'я та ефективності виробництва свинини в сільськогосподарських підприємствах. З'ясовано, що підвищення економічної ефективності зі збільшенням розміру свиноферми забезпечується як зниженням собівартості продукції, так і підвищенням середньої ціни її реалізації. Встановлені помітні коливання в динаміці показників обсягів та ефективності виробництва свинини в окремих підприємствах. Зроблено висновок про підвищення рівня монополізації та зростання конкуренції у свинарстві. Великі свинокомплекси займають провідні позиції серед виробників сировини для м'ясопереробних підприємств. Визначені перспективні напрями розвитку невеликих свиноферм. Вони стосуються виходу на невеликі цільові ринки, пов'язані з реалізацією молодняку свиней, продажем продукції за спецазамовленнями.

Ключові слова: свинарство, сільськогосподарські підприємства, концентрація виробництва, ефективність, конкуренція.

Yatsiv S. Concentration of production as a factor of pig raising development at agricultural enterprises

The work studies peculiarities of pig raising development at agricultural enterprises depending on a size of pig-raising farms. The research demonstrates direct dependency between indicators of pig stock concentration and efficiency of pork production by agricultural enterprises. It is proved that rise of economic efficiency by means of increase of size of a pig-raising farm is supported both by decrease of cost price for products and by rise of the average price for its sale. The investigation determines considerable variation in dynamics of indicators of volume and efficiency of pork production at some enterprises and makes conclusion as to intensification of monopolization and rise of competition in pig raising branch. Large pig-raising complexes take leading positions among the producers of raw material for meat processing enterprises. The author defines prospective directions of development of small pig-raising farms. They are connected with the entrance to small specialized markets, engaged in sale of young pigs, sale of products under special orders.

Key words: pig raising, agricultural enterprises, concentration of production, efficiency, competition.

Яців С. Концентрация производства как фактор развития свиноводства в сельскохозяйственных предприятиях

Исследуются особенности развития свиноводства в сельскохозяйственных предприятиях в зависимости от размеров свиноферм. Показана прямая зависимость между показателями концентрации поголовья и эффективностью производства свинины в сельскохозяйственных предприятиях. Выяснено, что повышение экономической эффективности с увеличением размера свинофермы обеспечивается как снижением себестоимости продукции, так и повышением средней цены ее реализации. Установлены заметные колебания в динамике показателей объемов и эффективности производства свинины в отдельных предприятиях. Сделан вывод о повышении уровня монополлизации и росте конкуренции в свиноводстве. Большие свинокомплексы занимают ведущие позиции среди производителей сырья для мясоперерабатывающих предприятий. Определены перспективные направления развития небольших свиноферм. Они касаются выхода на небольшие целевые рынки, связаны с реализацией молодняка свиней, продажей продукции по спецзаказам.

Ключевые слова: свиноводство, сельскохозяйственные предприятия, концентрация производства, эффективность, конкуренция.

Постановка проблеми. Виробництво свинини є важливою складовою формуван-

ня пропозиції м'ясопродуктів в Україні. Це пов'язано з національними традиціями спо-

живання м'яса, наявністю ресурсів (кормових, трудових) для забезпечення потреб свинарства. Розвитку галузі сприяють плодючість свиней, можливість отримувати високі добові прирости під час їх відгодівлі. Обсяги виробництва сільськогосподарськими підприємствами дешевого виду м'яса – курятини – в Україні повністю забезпечують потреби внутрішнього ринку і останніми роками зменшувалися. Натомість існують певні резерви нарощування виробництва свинини, які вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники доволі успішно використовують. У 2015 р. порівняно з 2013 р. обсяг виробництва свинини аграрними підприємствами України зріс на 4,3% (у Львівській області – на 41,5%), тоді як в інших основних м'ясних галузях спостерігався спад виробництва.

Однак загальні тенденції розвитку свинарства визначаються результатами функціонування нечисленних особливо великих свинокомплексів. Натомість постає питання про перспективи подальшого функціонування дрібних і середніх за розмірами свиноферм, кількість яких останніми роками зменшується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед опублікованих праць, присвячених проблемам розвитку свинарства в сільськогосподарських підприємствах, варто виділити науковий доробок В. Волощука, В. Гончарова, Л. Дубравної, В. Збарського, С. Кобернюк, О. Мазуренко, В. Орла, О. Талавирі, О. Ульяновченка та ін. Дослідники розглядають питання інтенсифікації виробництва у свинарстві на інноваційній основі, переведення галузі на індустріальний шлях розвитку [3; 7; 8], відзначають стратегічну роль функціонування великих відгодівельних комплексів, не відкидаючи, однак, певних перспектив і для невеликих за розмірами ферм [1, с. 19; 6, с. 62; 7, с. 71].

Існують різні оцінки стану свинарства в сільськогосподарських підприємствах. Так, В. Волощук вказує на проблеми, пов'язані зі застосуванням застарілих технологій виробництва свинини [1, с. 18], В. Збарський та О. Талавиря розглядають причини низької ефективності її виробництва у більшості підприємств [4]. Натомість І. Свиноус та А. Гура зазначають, що сільськогосподарські підприємства активно впроваджують інтенсивні технології виробництва продукції свинарства [9, с. 7]. Процеси в розрізі окремих

виробників суттєво різняться і динамічно змінюються, що вимагає продовження відповідних досліджень.

Постановка завдання. У нашому дослідженні ставилося завдання оцінити перспективи різних варіантів розвитку свинарства в сільськогосподарських підприємствах залежно від концентрації виробництва.

Виклад основного матеріалу. Рівень концентрації виробництва у тваринницьких галузях визначається поголів'ям тварин та обсягами виробництва продукції в окремих господарствах. Він в Україні у свинарстві в розрізі окремих підприємств відзначається помітною варіацією. Тут доволі успішно функціонують великі свинокомплекси, де відгодовують десятки тисяч свиней. Поряд з ними виробництво здійснюють відносно великі свиноферми, де утримують кілька сотень чи тисяч голів тварин, а також чимало дрібних ферм, де поголів'я тварин вимірюється кількома десятками.

Така ситуація характерна й для аграрного сектору Львівської області. Процеси у свинарстві в сільськогосподарських підприємствах області загалом узгоджуються зі загальними в Україні тенденціями. Це, зокрема, стосується зміни кількості виробників свинини та їх складу залежно від концентрації поголів'я тварин (табл. 1).

Протягом 2012–2015 рр. загальна кількість підприємств, які утримували свиней, зменшилася у Львівській області на третину. Склалася така тенденція за рахунок припинення діяльності невеликих свиноферм. Для більшості господарств характерні помітні коливання поголів'я свиней, у зв'язку з чим в окремі роки вони потрапляють у різні виділені в табл. 1 групи підприємств, демонструючи доволі велику гнучкість у своїй діяльності. Попри загальну тенденцію до зменшення кількості свиноферм окремі господарства започатковували утримання свиней, вбачаючи певну привабливість у такому бізнесі.

Поголів'я свиней у розрізі окремих підприємств не надто тісно корелює з обсягами виробництва свинини. Останній показник залежить і від продуктивності тварин й терміну їх відгодівлі. Налічується чимало підприємств, які не догодують свиней до великої забійної ваги, а продають їх для вирощування іншим господарствам чи для іншого використання.

Таблиця 1

Групування сільськогосподарських підприємств Львівської області за поголів'ям свиней, на 1 січня*

Поголів'я, голів	Кількість підприємств				
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
До 99	106	87	68	66	57
100–199	23	19	27	17	16
200–499	26	18	17	17	18
500–999	7	12	12	14	10
1000–1999	3	8	8	7	5
2000 і більше	6	5	8	8	10
Всього утримували свиней	171	149	140	129	116

* Сформовано за даними статистичних збірників «Тваринництво України».

Зокрема, у 2015 р. сільськогосподарські підприємства Львівської області реалізували на забій 291,4 тис. голів свиней, тоді як їх продаж іншими каналами чи інше використання становили 203,0 тис. голів [10, с. 81].

У Львівській області, як і в Україні загалом, зростає кількість підприємств, які мають великі свиноферми. В області можна виокремити два підприємства, середньорічне поголів'я свиней на вирощуванні й відгодівлі в кожному з яких у 2015 р. перевищувало 60 тис. голів. Обидва вони стрімко нарощують виробництво свинини, хоча ставлять перед собою різні бізнесові цілі.

Перше з них – ТзОВ «Галичина-Захід», підприємство, засноване датськими інвесторами у 2006 р. на базі зруйнованого свинокомплексу у с. Кавсько Стрийського району. Воно реалізує на забій високоякісне товарне поголів'я свиней, а також на дорощування порослят вагою 20–25 кілограмів. Відгодівля свиней відбувається за передовою технологією, виробничий процес автоматизований і контролюється комп'ютером. Генофонд, передові технології відгодівлі й збалансований склад корму забезпечують високі показники середньодобового приросту. Клієнтами ТзОВ «Галичина-Захід» є м'ясопереробні підприємства не тільки Львівської, а й Івано-Франківської, Закарпатської та інших областей України [2].

Другим за поголів'ям свиней та обсягом виробництва свинини підприємством в області є компанія «Барком». Однак відгодівлю свиней вона здійснює винятково для переро-

бки на м'ясопродукти на власних потужностях. Їй належить відомий в Україні бренд «Родинна ковбаска». Якщо у ТзОВ «Галичина-Захід» виробництво свинини сконцентроване в одному місці, то ферми компанії «Барком» розташовані в Буському, Дрогобицькому, Золочівському, Самбірському районах.

Обидва обласні лідери з виробництва свинини мають у користуванні значні площі сільськогосподарських угідь, що дає їм змогу формувати власну кормову базу. Схожі підприємства активно розвиваються і в інших регіонах України. За рахунок їх діяльності підвищується рівень монополізації ринку свинини. Зокрема, у Львівській області на них припадало понад 80% обсягу вирощування свиней у живій вазі сільськогосподарськими підприємствами.

Детальніша інформація про розвиток галузі в підприємствах області наведена в табл. 2.

Завдяки діяльності компаній «Галичина-Захід» і «Барком» протягом 2011–2015 рр. виробництво приросту свиней у сільськогосподарських підприємствах області зросло майже удвічі, перевищивши обсяги його виробництва в господарствах населення. Варто зазначити, що розвиток промислового свинарства в області не призвів до згортання виробництва в господарствах населення. У цьому вбачаємо наявність резервів для розвитку свинарства в агропідприємствах, адже з підвищенням рівня життя сільського населення варто очікувати зменшення обсягів виробництва в особистих господарствах.

Таблиця 2

**Виробництво свинини в сільськогосподарських підприємствах
Львівської області***

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р. до 2011 р., %
Вирощування свиней у живій вазі, тис. т	18,7	21,6	24,8	30,8	65,1	187,7
до обсягу їх вирощування в усіх категоріях господарств, %	47,1	51,3	49,4	51,0	53,7	+ 6,6 п.
Середньодобовий приріст свиней, г	579	593	642	544	540	93,3
Витрати кормів на виробництво 1 ц приросту, ц к. од.	3,16	3,61	3,05	4,36	3,88	122,8
Вихід приплоду поросят на 100 основних свиномато- ток, голів	2111	2414	2110	2696	2615	123,9
Виробнича собівартість 1 ц свиней, грн**	975	1052	968	1003	1253	128,5
Середня ціна реалізації 1 ц свиней у живій вазі, грн	1433	1566	1524	1695	2084	145,4
Рівень рентабельності, %**	18,7	- 7,6	7,3	- 1,0	50,4	+ 31,7 п.

* Сформовано за даними статистичних збірників «Тваринництво України», статистичних бюлетенів «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах» та «Реалізація сільськогосподарської продукції» за відповідні роки.

** У великих і середніх підприємствах, які звітують за формою № 50-сг.

Зростання обсягів виробництва свинини відбувалося за рахунок збільшення поголів'я свиней, оскільки рівень їх продуктивності останніми роками характеризувався тенденцією до зниження. Позитивною є тенденція до помітного збільшення виходу приплоду поросят на 100 основних свиноматок. Однак зростали витрати кормів на виробництво 1 ц приросту свиней, що підвищує собівартість продукції. За твердженням дослідників, свиноферми, де конверсія корму перевищує 3,5, упродовж кількох найближчих років приречені на вимирання [9, с. 7].

Рівень рентабельності виробництва приросту свиней у підприємствах Львівської області помітно коливався. У 2015 р. він сягнув 50,4%, що є потужним економічним стимулом для подальшого нарощування виробництва. Однак немає певності, що в перспективі цей показник збережеться на такому високому рівні. Слід також зазначити, що наведені в табл. 2 показники ефективності відображають насамперед успіхи, досягнуті останніми

роками компаніями «Галичина-Захід» і «Барком», адже на них, як зазначено, припадає переважна більшість виробництва свинини сільськогосподарськими підприємствами області. Дані, які характеризують ефективність галузі в підприємствах із меншою концентрацією поголів'я, наведені в табл. 3. У досліджувану сукупність таких підприємств увійшли господарства, які звітують за формою № 50-сг та відгодовували у 2015 р. понад 50 свиней.

Пряма залежність між рівнем концентрації поголів'я та ефективністю виробництва приросту свиней проявляється доволі виразно. Наявність у попередні роки такої залежності відзначають й інші дослідники [5, с. 39]. Підвищення економічної ефективності зі збільшенням розміру свиноферм забезпечується як зниженням собівартості продукції, так і зростанням середньої ціни її реалізації. Особливо помітним є ефект зниження собівартості приросту свиней у двох підприємствах з найвищим в області рівнем концентра-

ції виробництва (компаніях «Галичина-Захід» і «Барком»). Він досягнутий не тільки за рахунок економії на умовно-постійних витратах за більших масштабів виробництва, а насамперед завдяки ефективному використанню кормів, на які в структурі витрат на

виробництво приросту свиней у цих підприємствах припадало близько 80%. Рациональне використання високоякісних кормів власного виробництва (а тому відносно дешевих) дає змогу суттєво знизити загальні витрати з розрахунку на одну тварину.

Таблиця 3

Залежність ефективності виробництва свинини в сільськогосподарських підприємствах Львівської області від концентрації відгодівельного поголів'я свиней, 2015*

Показник	Група підприємств за середньорічним поголів'ям свиней на вирощуванні й відгодівлі, голів					За сукупністю
	50–200	201–500	501–1000	1001–10000	Більше 10000	
Кількість підприємств	10	10	6	3	2	31
Поголів'я свиней на одне підприємство, голів	119	360	642	4957	63030	4825
Середньодобовий приріст, г	302	427	395	557	602	585
Витрати на одну голову, грн	2438	3167	3691	3399	2546	2674
Виробнича собівартість 1 ц приросту, грн	2215	2034	2536	1972	1159	1251
Ціна реалізації 1 ц свиней у живій вазі, грн	2275	2242	2385	2520	2531	2508
Рівень рентабельності, %	- 17,2	- 5,5	1,9	53,3	59,6	50,6

* Розраховано за даними форми звітності № 50-сг у сукупності сільськогосподарських підприємств Львівської області, що звітують за цією формою.

Критерієм соціальної ефективності виробництва продукції є рівень оплати праці задіяних працівників. Найвищим у сукупності досліджуваних підприємств він є у ТЗОВ «Галичина-Захід», де у 2015 р. середньомісячна заробітна плата працівників галузі тваринництва сягала 9,4 тис. гривень. У всіх інших підприємствах цей показник був у кілька разів нижчим. Соціальна ефективність виробництва свинини залежить не від розмірів підприємства, а від політики його засновників (нагадаємо, «Галичина-Захід» є підприємством зі стовідсотковими зарубіжними інвестиціями).

На багатьох підприємствах із невеликою концентрацією поголів'я свиней галузь була збитковою. Нерідко їх власники згортали виробництво свинини, іноді – зовсім ліквідували свиноферму. Однак такі їх дії спостері-

галися далеко не завжди, про що свідчать дані, наведені в табл. 4.

У трьох найбільших підприємствах області з виробництва свинини у 2014 р. галузь була рентабельною. Свинарство тут належало до профільюючих галузей, і в його розвиток були вкладені значні інвестиції. Результатом реалізації стратегій розвитку цих підприємств стало помітне збільшення поголів'я свиней та обсягів виробництва продукції.

Якщо дії власників підприємств із найвищим рівнем концентрації виробництва свинини цілком логічні, то в інших виділених у табл. 4 групах виробників спостерігаються доволі несподівані тенденції. Так, суттєвий приріст поголів'я тварин і обсягів виробництва продукції спостерігався в підприємствах із невеликими свинофермами, в яких у 2014 р. свинарство було збитковим.

Таблиця 4

Динаміка розвитку свинарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області залежно від рентабельності приросту свиней та концентрації їх поголів'я*

Показник	Підприємства зі середньорічним поголів'ям свиней на вирощуванні й відгодівлі, голів					За сукупністю
	50–200		201–2000		понад 2000	
	збиткові	прибуткові	збиткові	прибуткові		
Кількість підприємств у 2014 р.	10	5	5	6	3	29
Рівень рентабельності приросту свиней, %:						
2014 р.	- 32,6	53,0	- 9,5	8,7	8,3	7,4
2015 р.	- 7,7	- 55,0	- 8,7	1,9	56,5	49,2
Темп зростання поголів'я свиней, 2015 р. до 2014 р., %	142,0	75,0	88,5	64,1	191,9	178,6
Темп зростання виробництва приросту, 2015 р. до 2014 р., %	122,9	88,4	59,4	38,6	146,4	140,2

*Розраховано за даними форми звітності № 50-сг у сукупності сільськогосподарських підприємств Львівської області, що звітують за цією формою.

За іншими групами підприємств, у тому числі прибуткових, допущено згортання виробництва свинини. Особливо помітним воно було на свинофермах із відносно великою концентрацією поголів'я тварин, у яких у базисному році галузь була рентабельною. Чимало підприємств продовжують утримувати невеликі свиноферми, навіть якщо ті не приносять їм прибутків. Вони погоджуються покривати збитки за рахунок доходів рослинництва [11, с. 71].

Продукція свинарства може використовуватися не лише для реалізації на переробні підприємства, а й за іншими напрямками без належного відображення відповідних операцій в обліку. Останнє, ймовірно, також виступає аргументом для збереження в окремих підприємствах невеликих свиноферм.

Аналіз засвідчує, що в галузі свинарства можуть бути представлені сільськогосподарські підприємства з різними за розмірами свинофермами. Однак їм доводиться орієнтуватися на різні ринкові ніші. Як зазначено, у системі виробництва свинини для м'ясопереробних підприємств зростає роль великих свинокомплексів, які завдяки застосуванню передових технологій виробляють продукцію з відносно низькою собівартістю,

що робить її конкурентоспроможнішою. Їх позиції на ринку свиней на м'ясо є доволі міцними.

Менш стійкими виглядають підприємства з відгодівельним поголів'ям свиней від кількох сотень до кількох тисяч голів. Їм для підтримання конкурентоспроможності також доводиться орієнтуватися на найсучасніші технології, однак важче знайти кошти для відповідних інвестицій. Може практикуватися переробка частини продукції на власних потужностях, реалізація поросят населенню чи за іншими каналами, які не становлять інтересу для особливо великих виробників.

Невеликі свиноферми у малих сільськогосподарських підприємствах можуть бути успішними проектами у разі виходу на невеликі цільові ринки, пов'язані з реалізацією молодняка свиней, продажем продукції за спецзамовленнями. Власники великих багатогалузевих підприємств можуть утримувати такі свиноферми для задоволення потреб внутрігосподарського характеру, вирішення певних соціальних питань, пов'язаних із постачанням свинини, коли невеликі збитки не викликають занепокоєння у керівництва, бо не справляють помітного впливу на фінансовий стан суб'єкта господарювання.

Висновки. Зменшення кількості невеликих свиноферм і збільшення обсягів виробництва продукції великими свинокомплексами свідчать про зростання рівня монополізації в галузі, загострення у ній конкуренції. У Львівській області підприємства з особливо великою концентрацією виробництва свинини протягом останніх років значно збільшили поголів'я свиней і досягли високого рівня ефективності. Тим самим вони доволі повно використали наявні ринкові можливості. Однак їх подальший розвиток відбуватиметься в дуже складних умовах, адже попит на свинину на внутрішньому ринку обмежується низьким платоспроможним попитом населення, а обсяг експорту різко впав через введення Російською Федерацією у 2016 р. ембарго на українські товари.

Помітні коливання обсягів і показників ефективності виробництва продукції на невеликих і середніх за розмірами свинофермах вказують на доволі уразливі їх ринкові позиції. Підприємства, що орієнтуються на реалізацію продукції переробним підприємствам, змушені забезпечувати за рахунок застосування сучасних технологій високі показники продуктивності тварин й окупності корму. Певні перспективи у невеликих виробників з'являються завдяки виходу на цільові ринки з диференційованими вимогами до якості продукції та умов її поставки. Зважаючи на різні варіанти використання продукції, окремі багатогалузеві підприємства погоджуються на утримання невеликої свиноферми, допускаючи наявність деяких не надто значущих збитків від її функціонування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Волощук В. М. Стан і перспективи розвитку галузі свинарства / В. М. Волощук // Вісник аграрної науки. – 2014. – № 2. – С. 17–20.
2. Галичина-Захід : Офіційний сайт компанії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.halwest.com.ua/ua/index.aspx>.
3. Гончаров В. М. Організаційно-економічне забезпечення підвищення ефективності виробництва свинини : монографія / В. М. Гончаров, Л. І. Дубравіна. – Луганськ : Пресс-Експрес, 2014. – 176 с.
4. Збарський В. К. Ефективність галузі свинарства та формування конкурентоспроможності її продукції : монографія / В. К. Збарський, М. П. Талавіря. – К. ; Ніжин : Лисенко М. М. [вид.], 2015. – 271 с.
5. Кіц М. В. Економічна ефективність галузі свинарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області / М. В. Кіц, Н. С. Альохіна // Економіка АПК. – 2015. – №6. – С. 36–41.
6. Кобернюк С. О. Аналіз європейських перспектив свинарства України / С. О. Кобернюк // Агросвіт. – 2015. – № 11. – С. 61–64.
7. Мазуренко О. В. Розвиток інноваційно-орієнтованого свинарства : концептуальний підхід / О. В. Мазуренко // Економіка АПК. – 2015. – № 4. – С. 71–76.
8. Орел В. М. Стратегічне управління економічним потенціалом підприємств галузі свинарства: проблеми теорії і практики : монографія / В. М. Орел. – Херсон : Грінь Д. С. [вид.], 2014. – 327 с.
9. Свиноус І. В. Сучасні тенденції виробництва продукції свинарства в Україні / І. В. Свиноус, А. М. Гура // Сталій розвиток економіки. – 2013. – № 5. – С. 5–10.
10. Тваринництво України 2015 : стат. зб. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К. : [Б. в.], 2016. – 211 с. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
11. Ульяновченко О. В. Забезпечення інтенсифікації відтворення поголів'я в свинарстві / О. В. Ульяновченко, А. І. Трончук, М. В. Церенюк // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2015. – Вип. 2(2). – С. 71–77.

